

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 239-261.

Geliş Tarihi-Received: 03.10.2022

Kabul Tarihi-Accepted: 17.11.2022

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1183416

Sâbir'in Manzum Kasîde-i Emâlî Tercümesi: Subha-ı Sıbyân

Sâbir's Verse Translation for Qasida al-Amâlî: Subha-i Sıbyân

Mehmet GÜLER*

Öz

Emâlî kasidesi, akaid ve kalam konusunda yazılmış en meşhur eserlerden biri olarak bilinmektedir. Ali b. Osman el-Üşî (d.? - ö. 575/1179) tarafından kaleme alınmış bu eserde, İslamiyetin inanç esasları Mâtürîdî ekolü çizgisine göre anlatılmaktadır. Manzum olması ve konuların ayrıntılara girilmeden veciz bir şekilde ifade edilmesi, eserin çokça rağbet görmesini sağlamıştır. Aslı Arapça olan manzume için çok sayıda şerh yazılmış ve eser çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Eserin Farsça, Urduca tercümeleri yanında Batı dillerine yapılmış çevirileri de bulunmaktadır. Fakat Türkçe yapılmış tercümelerin sayısı diğer dillerle kıyaslanamayacak kadar fazladır. Osmanlı döneminde oldukça rağbet gören eserin manzum ve mensur olmak üzere çok sayıda Türkçe tercümesi yapılmıştır. Eserin Cumhuriyet döneminde yapılan yeni tercümeleri de bulunmaktadır.

Makalede incelemesini yaptığımız eser de Emâlî kasidesine ait manzum bir Türkçe tercümedir. "Subha-ı Sıbyân" adlı bu manzume, Sâbir adlı/mahlaslı bir kişi tarafından kaleme alınmıştır. Eserle ilgili daha öncesinde yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Emâlî üzerine yapılmış farklı türde ve çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen bu çalışmaların hiçbirinde bu manzumeden bahsedilmemektedir. Bununla birlikte Emâlî literatürü dışında yer alan iki çalışmada, esere ait bazı bilgilere ulaşılmıştır. Fakat bu çalışmalar incelendiğinde de manzumeyle ilgili verilen bilgilerin şüpheli ve oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Bu sebeple ilgili konular araştırılarak şüpheli görülen hususlara dair de açıklamalarda bulunulmuştur. Subha-ı Sıbyân'la ilgili detaylı bir araştırmayı ihtiva eden bu çalışmada; manzumenin tanıtımı ve incelemesi yapılmış ve ayrıca -yeni bulduğumuz nüshalarını da içeren- tenkitli metin neşrine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Subha-ı Sıbyân, Sâbir, Emâlî Kasidesi, Manzum Emâlî Tercümesi, Üşî.

Abstract

Qasida al-Amâlî is known as one of the most famous works written on akaid and kalam. In this work, which was written by Ali b. Uthmân al-Üshî (birth ? - death 575/1179), the belief principles of Islam are explained according to the line of the Maturidi school. The fact that it is a verse and expresses the subjects concisely without going into details has made the work highly popular. Numerous commentaries have been written for the poem originally in Arabic, and the work has been translated into various languages. Besides the Persian and Urdu translations of the work, there are also translations made into Western languages. However, the number of translations made in Turkish is too high to be compared with other languages.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye, e-posta: mehmet.guler@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0498-775X.

There are many Turkish translations as verse and prose of the work, which was very popular during the Ottoman period. There are also new translations of the work made in the Republican period.

The work that we have analyzed in the article is a verse Turkish translation of the Qasida al-Amâlî. This poem named "Subha-ı Sıbyân" has been written by a person named Sâbir. There is no previous study on the work. Although there are numerous and different types of studies have been done on the Amâlî, this poem is not mentioned in any of these studies. However, in two studies outside the Amâlî literature, some information about the work was obtained. Nonetheless, when these studies were examined, it was seen that the information given about the verse was suspicious and quite inadequate. For this reason, related issues were investigated and explanations were made about suspicious issues. In this study, which includes a detailed research on Subha-ı Sıbyân, the introduction and analysis of the verse has been made and also a critical text publication, including the newly found copies, has been included.

Keywords: Subha-ı Sıbyân, Sâbir, Qasida al-Amâlî, Translation of Poetic Emâlî, Ūshî.

Giriş

Emâlî adıyla akaid, tefsir, dil ve edebiyat gibi farklı konularda yazılmış pek çok eserin olduğu bilinmektedir. Eser adı olarak karşılaştığımız bu kelime, imlâ veya ümliye kelimesinin çoğuludur (Kandemir, 1995, s. 70). İmlâ kelimesinin anlamlarına bakıldığında ise sözlüklerin bu kelime için "müddeti uzatmak, ip boyunu uzatmak, doğru yazı yazmak, söyleyip yazdırmak, dikte etmek" gibi anlamlar verdikleri görülmektedir. Fakat kelimenin içerdiği bu farklı anlamların esasında "uzatmak" fiiliyle ilgili olduğu ve bu durumda, bir kitabı imlâ etmenin onu yazacak kişiye "uzun süre okumak"la ilişkilendirildiği dile getirilmektedir (Aydın, 2000, s. 225).

Emâlî kelimesinin ihtiva ettiği bu anlam çerçevesi, aynı zamanda mevcut bir geleneğin varlığına da işaret etmektedir. Bu geleneğe göre fakih, müfessir ve muhaddisler veya dil ve edebiyat gibi konularla ilgilenen âlimler; rivayetiyle meşgul oldukları bilgileri öğrencilerine çoğu zaman ezberlerinden, bazen de kitaplardan okuyarak -kendilerine kadar gelmiş olan senetleriyle birlikte- yazdırmışlardır. Hadis ilminin öğretim metotlarından biri olan bu geleneğin, özellikle muhaddisler tarafından devam ettirildiği bilinmektedir. Hadis hâfızlarının salı ve cuma günleri mescidlerde hadis yazdırmayı âdet edinmeleri, bu meclislere bazen devlet büyüklerinin de katılması ve bazı devlet adamlarının ise bizzat kendilerinin hadis imlâ ettirmeleri, bu meclislerin rağbetini arttırmıştır. Bu sebeple hadis alanında meydana getirilen emâlîlerin sayısı, diğer ilimlerle karşılaştırılamayacak kadar çoğalmıştır (Kandemir, 1995, s. 70).

İmlâ geleneğinin asıl noktası veya çıkış yeri hadis ilmi olsa da diğer birçok ilim sahasında da böyle bir metot uygulanmış ve bu uygulama neticesinde emâlî ismiyle tanınan pek çok eser ortaya çıkmıştır. Hadis âlimlerinden sonra en çok emâlî yazdıran kişilerin, Arap dili ve edebiyatı ve özellikle lugat bilginleri olduğu görülmektedir. Bunların dışında fıkıh ve kalam konularında da emâlîlerin yazılmış olduğu bilinmektedir (Kandemir, 1995, s. 71).

Çalışmamızda incelenen "Subha-ı Sıbyân" adlı tercüme de emâlîler arasında adı geçen önemli bir esere ilgilidir. Ali b. Osman el-Ūşî (ö. 575/1179) tarafından yazılan ve *el-Emâlî* adını taşıyan bu manzume, akaid ve kalam konusunda kaleme alınan en meşhur eserlerden biri olarak bilinmektedir.

Ali b. Osman el-Ūşî ve el-Emâlî Adlı Eseri Hakkında

Ali b. Osman el-Ūşî'nin, günümüzde Kırgızistan topraklarında bulunan Fergana vadisindeki Oş şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. Kaynaklarda Ūş, Uç şeklinde geçen ve günümüz Kırgız Türkçesinde Oş olarak telaffuz edilen bu şehir, Kırgızistan'ın

güney batısında yer almaktadır. Oş şehrinde doğduğu veya yaşadığından dolayı daha çok Ūşî adıyla tanınan bu zat; bu bölgenin ismi Fergana olduğu için el-Ferganî, bazı mensupları şehit düşen Teym kabilesine velâ yoluyla müntesib olması sebebiyle et-Teymî ve eş-Şehidî, Hanefî ve Mâtüridî mezhebine mensup olması dolayısıyla da el-Hanefî ve el-Mâtüridî isimleriyle de bilinmektedir (Sebetov, 2018, s. 112). Ūşî'nin doğum tarihine ilişkin bir bilgi bulunmamakla birlikte ölüm tarihi için Keşfü'z-zunun'da 569/1173-1174 ve 575/1179-1180 olmak üzere iki tarih bulunduğu görülmekte (Kâtip Çelebi, 2008, s. 960, 1082) fakat bu tarihlerden ilkinin şüpheli bulunması sebebiyle çoğu araştırmacı tarafından 575/1179-1180 yılının -vefat tarihi olarak- esas alındığı anlaşılmaktadır. Meşhur bir âlim olan Ūşî'nin; Hanefî fakihî, Maturidî kelamcısı ve muhaddis olmasının yanı sıra şiirle de uğraştığı bilinmekte (Toprak, 2012, s. 230) ve bu sebeple bir edip ve şair olarak da anıldığı görülmektedir (Musahanov, 2001, s. 13).

Eserleri:

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Ūşî'nin 1. *el-Emâlî*, 2. *Müsnedü Enes b. Mâlik*, 3. *Cevâhirü'l-ahkâm fi'l-fikh*, 4. *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr*, 5. *el-Fetâva's-Sirâciyye*, 6. *Gurerü'l-ahbâr ve dürerü'l-eş'âr* ve 7. *Muhtelifü'r-rivâye* adlı eserleri bulunmaktadır (Sebetov, 2015, s. 26). Ayrıca *Sevâkıbü'l-ahbâr* ve *Nûrû's-sirâc* isimli eserlerin de Ūşî'ye nispet edildiği dile getirilmektedir (Toprak, 2012, s. 231).

el-Emâlî:

Yukarıda belirtildiği üzere Ūşî'nin farklı konularda birçok eseri bulunmaktadır. Fakat onun en fazla bilinen eseri hiç şüphesiz *el-Emâlî/Emâlî* adlı manzumesidir. Eser daha çok *Emâlî* adıyla bilinmesine rağmen ilk mısranın baş ve son ibarelerinden hareketle *Kasidetü Yekülü'l-'abd* veya *Bed'i'l-emâlî*; kafiye olan kelimeleri lam harfiyle bittiği için *Kasidetü'l-lâmiyye*; kafiyesiyle muhtevası birlikte düşünülerek *Lâmiyye-i Kelâmiyye* veya *Kasidetü'l-lâmiyye fi't-tevhîd* ve ayrıca *Kasidetü'l-Hanefiyye* gibi isimlerle de tanınmaktadır.

Akaidle ilgili manzum bir risale olan *Emâlî*'de, Maturidiyye akaidine dair temel konular, klasik şema ile oldukça benzeşen bir şekilde anlatılmıştır (Özervarlı 1995: 73). Kelam eserlerinin yazımında genellikle ilahiyat, nübüvvet ve sem'iyyat şeklinde sıralanan bu klasik planın kısmen farklılaştığı *Emâlî*'de önce ilahiyat sonra nübüvvet ve esma ve'l-ahkam daha sonra da sem'iyyat konularına ağırlık verildiği görülmektedir (Karaağaç, 2018, s. 145). 569/1173-1174 tarihinde yazılan bu eserin, 67 veya 68 beyitlik bazı yazma ve basma nüshaları bulunmakla birlikte genellikle 66 beyit olarak nazmedildiği kabul edilmektedir (Özervarlı, 1995, s. 73).

Emâlî'nin manzum olması, konuları ayrıntılara girmeden özlü bir biçimde ele alması gibi özellikleri, eserin öğrenilmesini ve ezberlenmesini kolaylaştırmış ve bu durum, eserin medreselerde oldukça rağbet görmesine yol açmıştır (Toprak, 2012, s. 230). Ayrıca kütüphanelerde çok sayıda yazma ve basma nüshaları olan manzumenin, farklı dillerde yapılmış pek çok tercüme ve şerhlerinin bulunması da esere olan yoğun ilgiyi göstermektedir.

Sâbir'in "Subha-ı Sıbyân" Adlı Manzumesi Hakkında

Subha-ı Sıbyân adındaki bu manzum tercüme üzerine daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eser hakkında bilgi edinmek için öncelikle *Emâlî*'ye ait Türkçe manzum tercüme ve bunlarla ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş fakat bilgi bulunamaması sebebiyle daha sonra şerhleri de içine alan daha kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Ancak *Emâlî* kasidesi üzerine yapılmış akademik veya popüler çok sayıda çalışmaya müracaat edilmiş olmasına rağmen adı geçen bu manzum tercümeyle ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bunların dışında diğer eserlerini de kapsayacak biçimde Ali b.

Osman el-Ûşî hakkında bilgi içeren ansiklopedi maddesi, makale, tez, kitap, sempozyum bildiri metinleri vb. çeşitli yayınlar üzerinde de incelemeler yapılmış fakat bu araştırmalar neticesinde de Sâbir'in *Subha-ı Sıbyân* adlı manzum tercümesine dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Bununla birlikte *Emâlî* literatürü dışında, konuyla bağlantısı olmayan iki farklı çalışmada Sâbir'in *Subha-ı Sıbyân* adlı eserinden *Subhatü's-Sıbyan* şeklinde bahsedildiği görülmektedir. Bu eserler şunlardır:

Gelibolu Mevlevîhanesi ve Gelibolu'da Mevlevîlik, Gülgün Erişen Yazıcı: Gelibolu Mevlevîhanesi hakkında hazırlanmış olan bu kitap çalışmasında, Mevlevîhane'de görev yapmış şeyhlerden bahsedilen bölümde, Gelibolu Mevlevîhanesi'nin ikinci şeyhi olan Sâbir Pârsâ (d.?, ö. 1090/1679-80) ile ilgili bilgiler verilmektedir (Yazıcı, 2009, s. 39-49). Araştırmacı, Sâbir Pârsâ'nın hayat hikâyesinden bahsedip şiirlerinden de örnekler verdikten sonra ona ait dört eserin olduğunu dile getirmekte ve bu eserler arasında *Subhatü's-Sıbyan* adında bir eserin bulunduğunu da söylemektedir. Fakat araştırmacı; Sâbir Pârsâ'ya ait *Divan*, *Şerh-i Tasavvurat* ve *Gül ü Nevruz* adlarındaki ilk üç eseri kaynaklara dayandırarak sıralamasına rağmen *Subhatü's-Sıbyan*'dan söz ederken bu eserden eski veya yeni herhangi bir kaynaktan bahsedilmediğini özellikle belirtmektedir (Yazıcı, 2009, s. 49). Ayrıca eserin tespit edebildiği tek nüshasının da Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olduğunu söylemektedir.

Gelibolu Mevlevîhanesi'nde Yetişen Sâbir Pârsâ ve Ahmed Celeleddin Dede'nin Türk Din Mûsikisine Katkıları; Turgay Pişkin, Alper Akdeniz: Gelibolu Mevlevîhanesi'nde yetişmiş iki Mevlevî şeyhi olan Sâbir Pârsâ ve Ahmed Celeleddin Dede'nin (d. 1852 - ö. 1946) mûsikîye yapmış oldukları katkıları konu edinen bu makalede de Sâbir Pârsâ'nın hayatı ve eserleri hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır (Pişkin ve Akdeniz, 2019, s. 460-462). Çalışmada, eserleriyle ilgili olarak verilen bilgilerde önce Sâbir Pârsâ'nın *Divan*, *Gül ü Nevruz* ve *İsağoci Şerhi/Tasavvurat Şerhi* olmak üzere üç eserinin sıralandığı görülürken daha sonrasında -Yazıcı'ya ait yukarıdaki çalışmadan alıntı yapılarak- Sâbir Pârsâ'nın kaynaklarda bahsedilmeyen *Subhatü's-Sıbyan* adında bir eserin daha mevcut olduğu belirtilmekte ve esere ait tek nüshanın tespit edilebildiğinden bahsedilmektedir (Pişkin ve Akdeniz, 2019, s. 462). Ancak makalede, -Yazıcı'nın kitap çalışmasında yer alan bilgilere bir ekleme yapılarak- bu eserin, Sâbir Pârsâ'nın ilmî açıdan büyüklüğünü ve derin bir bilgiye sahip oluşunu gösterdiği de dile getirilmektedir.

Görüldüğü üzere incelemesini yaptığımız *Subha-ı Sıbyân* adlı bu eserden yukarıdaki iki çalışmada, *Subhatü's-Sıbyan* olarak bahsedilmekte ve eserin Sâbir Pârsâ'ya ait olduğu dile getirilerek manzumeye ait bir adet nüshanın mevcut olduğu belirtilmektedir. Adı geçen çalışmalarda bu eserin Sâbir Pârsâ'ya aidiyetinin dile getirilmesi fakat aynı zamanda bu bilginin kaynaklarda bulunmadığı noktasındaki ifadeleri dikkate alındığında manzumeyi Sâbir Pârsâ ile ilişkilendirebildikleri tek kaynağın, bahsi geçen Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ne kayıtlı nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda daha ayrıntılı bilgi verebilmek için ilgili nüshanın incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple mezkûr nüshaya dair aşağıda bilgi verilecektir:

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ne kayıtlı nüsha: Makalenin metin kısmında K kısaltmasıyla adlandırdığımız bu nüsha, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına ait www.yazmalar.gov.tr adlı internet sitesinde 37 Hk 2055/14 demirbaş numarası altında "Subhatü's-Sıbyân" eser adıyla kayıtlıdır. Yazar adı olarak "Sâbir Şeyh Pârsâ Mehmed Dede (d.? - ö. 1090/1679)" şeklinde bir kayıt olup bulunduğu yer olarak da Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nin adı yazılmıştır. İlgili nüshayı tetkik ettiğimizde manzumenin besmele ile başladığı görülürken baş tarafında; başlık olmadığı, manzumeye veya yazara

ilişkin bir bilgi verilmediği ve manzumeye ait bir zahire sayfasının da bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca manzume tamamlandıktan sonra da ferağ kaydı/yazılış tarihi, müstensih adı ve yazılış yeri vb. herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak 89 beyit ihtiva eden bu nüshanın 148b varağındaki son beyitte yazarın mahlasını/adını içeren şu beyit yer almakta ve hemen altında “temmet” ibaresi bulunmaktadır:

*Bu ‘âciz Sâbir’i hayr ile yâd it
‘Uyûbın ‘afv eyle kalbini şâd it*

Nüshada; bu beyitte yer alan “Sâbir” adından/mahlasından başka bir isim veya kayıt bulunmaması sebebiyle her ne kadar yazarın “Sâbir” adlı veya mahlaslı bir kişi olduğu anlaşılıyorsa da bu Sâbir’in, Sâbir Pârsâ olduğunu gösteren başka bir ibare veya kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki çalışmalarda, manzumenin Sâbir Pârsâ’ya ait olduğuna dair verilen bilginin de sadece kütüphane kaydında yazar adı kısmında yer alan “Sâbir Şeyh Pârsâ Mehmed Dede (ö. 1090/1679)” ibaresinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Manzumenin Sâbir Pârsâ’ya Ait Olarak Gösterilmesi Hakkında Değerlendirmeler

Yukarıdaki iki çalışmada, *Subhatü’s-Sıbyan* adlı manzumenin Sâbir Pârsâ’ya ait olduğu dile getirilmiştir. Ancak bu çalışmalarda tereddütsüz ve kesin bir dille ifade edilen bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Böyle düşünmemize yol açan sebeplere aşağıda değinilmiştir:

Görüldüğü üzere yukarıdaki çalışmaların, manzumenin Sâbir Pârsâ’ya ait olduğunu dile getirmelerinin sebebi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi’ndeki nüshaya ait kayıtlardaki yazar adıyla ilgili bilgidir. Bu kısımda “Sâbir Şeyh Pârsâ Mehmed Dede” isminin bulunması, adı geçen çalışmaların, bu kayıttan hareketle eseri Sâbir Pârsâ’ya ait gösterdiklerini düşündürmektedir. Fakat kanaatimize göre sadece kütüphane kaydında yer alan bu bilgiye dayanılarak eseri, adı geçen kişiye ait göstermek doğru bir yaklaşım değildir. Zira her ne kadar nüshanın son beytinde Sâbir mahlası/adı yer almaktaysa da nüshanın tamamı detaylı olarak incelendiğinde; tercüme sahibinin adı, müstensihinin adı, tercüme edilme tarihi ya da yeri gibi bilgileri içeren zahriye sayfası veya ferağ kayıtlarının bu nüshada bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra sadece kütüphane kayıtlardan hareketle bilgi vermek yazma eserler üzerine çalışanların çok da yabancı olmadıkları bir durumu gözden kaçırmaya sebep olmakta ve hatalı kütüphane kayıtlarından bir tanesi ile daha karşılaşmış olabilme ihtimali üzerinde durmayı engellemektedir. Oysa bu ihtimal, yazma eserlerle uğraşan araştırmacıların sıklıkla karşılaştıkları bir durumdur. Bu sebeple yalnızca kütüphane kaydında yer alan ama nüsha üzerinde kanıtlanamayan bir bilgiye dayanılarak eserin Sâbir Pârsâ’ya ait olduğunu ifade etmek ve buna kesin bir bilgi olarak yaklaşmak yerine bunun bir ihtimal olarak düşünülmesi daha isabetli görünmektedir. Çünkü bir kütüphane görevlisinin manzume sonundaki Sâbir mahlasını görerek -bu mahlası kullanan ve bilinen bir kişi olması sebebiyle- Sâbir Pârsâ’yı eser sahibi olarak kayda geçirmiş olması da pekâlâ mümkündür. Bununla birlikte eserde yer alan Sâbir adının/mahlasının başka bir Sâbir’e ait olma olasılığını da göz ardı etmemek gerekir.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus da bu iki çalışmada, eserden *Subhatü’s-Sıbyan* olarak söz edilmesidir. Oysa kaynak olarak gösterdikleri nüsha incelendiğinde eser adının, bu nüshanın 142a varağının kenarındaki beyitte bulunduğu ve *Subha-ı Sıbyân* biçiminde yazılmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki çalışmada da eser adından nüshada yazıldığı doğru şekliyle değil de kütüphane kaydında yer alan hatalı şekliyle bahsedildiği görülmektedir.

Ayrıca dikkat çeken bir diğer husus da yukarıdaki çalışmalardan birinde, “Bu eseriyle Sâbir Pârsâ'nın ilmî yönden büyüklüğü ve derin bir bilgiye sahip olduğu görülmüştür (Pişkin ve Akdeniz, 2019, s. 462)” ifadesidir. Oysa araştırmacıların Sâbir Pârsâ'ya övgüde bulunmalarına sebep olan bu manzumenin, aslında adı geçen zata aidiyeti dahi şüpheli görünmektedir.

Yukarıdaki çalışmalarda yer alan ve katılmadığımızı belirtmek istediğimiz diğer bir bilgi ise eserin tespit edilebilen tek nüshasının Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmasıyla ilgilidir. Hâlbuki araştırmalarımız sırasında eserin adı geçen nüsha haricinde iki nüshasına daha ulaşılmış ve tarafımızdan tespit edilenlerle birlikte şu an için esere ait en az üç nüsha olduğu görülmüştür. Daha öncesinde herhangi bir kaynaktan zikredilmeyen bu nüshalara dair ayrıntılar aşağıda mevcuttur:

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'ne kayıtlı nüsha 1: Metin kısmında D1 kısaltmasıyla adlandırdığımız bu nüsha, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüshaya, kuruma ait <https://yazmaeserler.diyanet.gov.tr/> adlı internet sitesinden 002012-IV demirbaş numarasıyla ulaşılmaktadır. Kayıtlarda eser adı “Tercüme-i Bed'î'l-Emâlî”, yazar adı ise “Sâbirî” şeklinde yer almaktadır. Manzume, çoğunluğunu Arapça eserlerin oluşturduğu bir mecmuanın 48a-50a varakları arasında bulunmaktadır. Son derece tahrip olmuş bu nüshanın dikişleri gevşemiş, su almış, bazı yapraklarında mürekkep dağılmış ve bazılarında ise lekeler oluşmuştur. Kayıtlardaki notlarda istinsah tarihinin 1245 (1829-30), yazı türünün nestalik, satır sayısının değişken olduğu yazılmış ve eserin mensur olduğu belirtilmiştir. Ancak nüshaya bakıldığında eserin manzum olduğu ve yanlışlıkla mensur şeklinde kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bunların dışında nüshanın eserin yazılı olduğu kısmında cetvel bulunmadığı ve manzumeye ait 88 beyit ihtiva ettiği görülmektedir. Ayrıca bu nüshanın sonunda “temmetü't-tercümânu bi-'avnillahi'l-Melikî'l-Mennân sene 1245 (1829-30)” şeklinde bir ibare ve tarih bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'ne kayıtlı nüsha 2: Metin kısmında D2 şeklinde kısaltma yaptığımız bu nüsha da Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüshaya, kuruma ait <https://yazmaeserler.diyanet.gov.tr/> adlı internet sitesinden 001703-XXX demirbaş numarasıyla ulaşılmaktadır. Kayıtlarda eser adı “Kasidet-ü Bed'î'l-Emali Tercümesi”, yazar adı ise “Ebû Muhammed (Ebü'l-Hasen) Sirâcüddîn Alî b. Osmân b. Muhammed b. Süleymân et-Teymî eş-Şehîdî el-Fergânî el-Ûşî” şeklinde yer almaktadır. Ancak notlar kısmında manzumenin Ûşî (ö. 575/1179)'ye ait *Bed'u'l-Emâlî* adlı kelamla ilgili manzumenin tercümesi olduğu ve müterciminin ise tespit edilemediği ifade edilmiştir. Manzume, çoğunluğunu Arapça eserlerin oluşturduğu bir mecmuanın 183b-186a varakları arasında gösterilse de nüsha incelendiğinde eserin, 181b-184a varakları arasında olduğu görülmektedir. Kayıtlarda eserin bilinen diğer adının *el-Kasîdetü'l-lâmiyye* tercümesi olduğu belirtilmiş ve yayın bilgisi başlığının karşısına da 1179 (1765-66) tarihi yazılmıştır. Nüshanın fiziksel tanımlama kısmında ise eserin manzum, yazı türünün nestalik, satır sayısının 17 olduğu ve 2 sütun şeklinde tertip edildiği belirtilmiştir. Bunların dışında kayıtlardan, nüshada rakabe kaydı ve ferağ kaydının olduğu ve metnin etrafının da kırmızı cetvelle çerçevesi olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır. Manzumenin beyitlerini kontrol ettiğimizde ise bu nüshanın 89 beyit ihtiva ettiği görülmekte, ayrıca nüshanın sonunda “temmet sene 1179 (1765/1766)” şeklinde bitiş ibaresi ve tarih bulunmaktadır.

Nüshalar Hakkında Değerlendirmeler

Manzumenin tarafımızdan tespit edilenlerle birlikte şu an için üç nüshasına ulaşılmış ve yukarıda bunlarla ilgili tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Ancak nüshalarla ilgili verilen bu bilgilerden bazıları üzerinde ayrıca durulması ve bunların değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir.

Nüshalarla ilgili olarak bahsedilmesi gereken ilk husus, D1 nüshasının sonunda yer alan “temmetü't-tercümânu bi-'avnillahi'l-Meliki'l-Mennân sene 1245” ibaresidir. İçeriği itibariyle müstensihthen daha ziyade müellif tarafından yazıldığı intibamı veren bu ibare -günümüz Türkçesine- yaklaşık olarak şöyle çevrilebilir: “Tercüman el-Melikü'l-Mennân olan Allah'ın yardımıyla tamamladı, sene 1245.” Şayet doğru olsaydı; bu ibareden hareketle yazarın, tercümesini hicri 1245 senesinde tamamladığı söylenebilirdi. Ancak D2 nüshasının sonunda “temmet sene 1179” şeklinde yer alan tarih ibaresine bakıldığında D1 nüshasındaki bu bilginin şüpheli hâle geldiği görülmektedir. Şu hâlde eldeki bilgilere göre D2 nüshasının, D1 nüshasından -hicri seneye göre- 66 yıl daha önce yazıldığı fark edilmektedir. Buna göre D1 nüshasının 1245 tarihinde tercüme edilmediği ve o tarihte K, D2 veya şu an için tespit edilemeyen başka bir nüshadan istinsah edildiği ortaya çıkmaktadır.

Bir diğer husus D1 nüshasına ait kayıtlarda yazar adının “Sâbirî” olarak gösterilmesidir. Burada yazar veya müstensihle ilgisi olmayan fakat kütüphane kayıtlarından kaynaklanan bir hata mevcuttur. Çünkü manzumenin son beytinde yer alan bu kelimenin her üç nüshada da aynı şekilde yazıldığı görülmekte ve beyitteki söz dizimi ve anlam dikkate alındığında bu kelimenin “Sâbir'i” şeklinde okunmasının ve yazar adının da “Sâbir” olarak gösterilmesinin gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu husus, yukarıda bahsi geçen K nüshasıyla ilgili durumla da benzerlik göstermektedir. Zira orada da sadece kütüphane kaydında yer alan bir bilgidен hareketle eserin Sâbir Pârsâ'ya ait olarak gösterilmesi sonucunu doğuran bir durumla karşılaşmış ve bu sebeple mevcut bilgiye ihtiyatla yaklaşılması gerektiği belirtilmiştir. Yine bunlarla ilgili bir diğer husus ise D2 nüshasındaki kütüphane kayıtlarında yazar adı olarak künyesiyle birlikte “Ûşî”nin yazılmış olması ve notlar kısmında da tercüme olan bu manzumenin müterciminin bilinmediğinden bahsedilmesidir. Oysa bu nüshanın da son beytinde Sâbir mahlası/adı mevcuttur.

K nüshasında eser adının *Subhatü's-Sıbyan* olarak kaydedilmiş olması da nüshalarla ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer husustur. Zira sadece bu nüshada yer alan eser adının, nüshanın 142a varağında derkenara yazılmış bir beytin ilk dizesinde bulunduğu görülmekte ve doğru yazılış şeklinin de *Subha-ı Sıbyân* biçiminde olduğu fark edilmektedir. Ancak kütüphane kaydında eserin adı burada yazılı olan asıl şekliyle değil de *Subhatü's-Sıbyan* olarak yer almaktadır.

Görüldüğü üzere manzumeye ait üç nüshanın kütüphane kayıtlarında yazar adı olarak Ûşî, Sâbir Pârsâ ve Sâbirî şeklinde üç farklı isim bulunmakta ve kayıtlar birbiriyle uyuşmamaktadır. Ayrıca kayıtlarda eser adının yazılışında olduğu gibi farklı dikkatsizliklerin mevcut olduğu da görülmektedir. Bu durum; kütüphane kayıtlarında yazan bilgileri destekleyen başka bulgular olmadan bunları kesin doğrular olarak kabul etmek yerine, bunlara ihtiyatla yaklaşmak gerektiği hususunda iyi bir örnek teşkil etmektedir.

“Subha-ı Sıbyân” Kime Ait

Ûç nüshanın karşılaştırılması sonucunda ortaya koyduğumuz metnin son beytinde yer alan “Sâbir” kelimesi, yazarın mahlası olabileceği gibi gerçek ismi de olabilir. Bu kelimenin üç nüshada da “صابری” şeklinde yazılmış olduğu görülmektedir. Bu yazılış şekline göre kelime, sonuna belirtme/yükleme (akuzatif) hâli eki almış biçimde “Sâbir'i” olarak okunabileceği gibi nispet eki (yâ-yı nisbet) almış biçimde “Sâbirî” olarak da okunabilir. Ancak hem anlam hem de dil bilgisi açısından incelendiğinde ilk ihtimalin doğru olduğu düşünülmüş ve kelimenin belirtme hâli eki almış biçimde “Sâbir'i” olarak okunuşu tercih edilmiştir. Bundan hareketle öncelikle tezkireler ve biyografik eserler başta olmak üzere çeşitli kaynakların taranması yoluyla “Sâbir” adlı/mahlaslı şairler

hakkında ulaştığımız bilgilere yer verilip ardından -zayıf bir ihtimal olsa- da "Sâbirî" mahlasını kullanan şairlerden de bahsedilecektir.

Sâbir mahlaslı/adlı şairler:

Yukarıdaki çalışmalarda manzumenin yazarı olarak Sâbir Pârsâ'dan söz edildiği ve ayrıca yaptığımız incelemelerde de Anadolu-Osmanlı edebiyat sahasında Sâbir mahlasını kullanan ve en çok tanınan kişinin Sâbir Pârsâ olduğu görülmüştür. Bundan dolayı ilk olarak onun hakkında bilgi verilecektir:

- Sâbir Pârsâ (d. ? - ö. 1090/1679-80): Doğum tarihi hakkında bilgi bulunmayan şair, Gelibolu'da doğmuştur. Farklı çalışmalarda adı; -Arap harfleriyle aynı şekilde yazılan- Mehmet (İpekten vd., 1988, s. 399), Mehmed (Açık, 2007, s. 391) ve Muhammed (Yoldaş, 2005, s. XIII) şeklinde gösterilmektedir. Ağazade Mustafa Efendi'nin oğludur (Tuman, 2001, s. 537). Dedesi Hasan Ağa'nın bir yeniçeri ağası olması dolayısıyla Ağazade lakabı ile anılan bir sülaleye mensuptur. Mevlevi kaynaklarında amcası Ağazade Mehmed/Muhammed Dede'nin (d. ? - ö. 1063/1652-1653), maceralı bir hayat hikayesi ve kerametleri olduğu söylenmekte ve çevresinde oldukça sevildiği belirtilmektedir. Bu zatın mesnevi derslerine halkın rağbeti çok artınca onun için -veya onun tarafından- Gelibolu Mevlevihanesinin yaptırıldığı ve buranın ilk şeyhi olduğu ve aynı zamanda -Devrin Kapdan-ı Deryası Ohrili Hüseyin Paşa (d. ? - ö. 20 Mayıs 1622) ile aralarında geçen bir olay sonrasında paşanın sadrazam olmasının ardından bir teşekkür hediyesi olarak- Hüseyin Paşa tarafından İstanbul Beşiktaş'ta yaptırılan Mevlevihane'nin de ilk postnişini olduğu ifade edilmektedir (Yazıcı, 2009, s. 20). Sâbir Pârsâ, Mevlevi tarikatının ileri gelenlerinden biri olan amcasının terbiyesiyle yetişmiş ve H.1063/M.1652-1653 tarihinde onun ölümünden sonra yerine Gelibolu Mevlevihanesi'nin ikinci şeyhi olmuştur. H.1077/M.1666 yılında semâ ayininin yasaklanması sonrasında dostlarından olan Minkarizade Yahya Efendi'nin (d. 1018/1609 - ö. 1088/1678) müderrislik teklifini kabul ederek şeyhliği bırakmış ve çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılık görevleri yapmıştır. Daha sonrasında H.1090/M.1679-1680 yılında müderrislik/kadılık görevini bırakarak memleketine dönen Sâbir Pârsâ tekrar Gelibolu Mevlevihanesi'ne şeyh olmuş ve aynı yıl vefat etmiştir. Mevlevilikten mevleviyete geçmesi hem kendisinin hem de Minkarizade'nin, Semahane-i Edeb (Ali Enver, 1309, s. 130) ve Tezkire-i Şu'ârâ-yı Mevleviyye (Esrar Dede, 2018, s. 177) gibi çeşitli Mevlevi kaynaklarında tenkit edilmesine sebep olmuştur. Şairin; Sicill-i Osmanî'de Abdülbaki Efendi (d. ? - ö. 1145/1732-33'den sonra) adında müderrislik ve Şam mollalığı yapmış bir oğlu olduğundan bahsedilmekte (Mehmed Süreyya, 1996, s. 102), Osmanlı Müellifleri'nde ise bu zatın faziletli bir kişi olduğu, Kâşânî'nin¹ Bedayi' (telif tarihi bilinmiyor) adlı eserine haşiye yazdığı ve başka bazı risalelerinin de bulunduğu belirtilmektedir (Bursalı, 2009, s. 48 ve Bursalı, 2016, s. 46). İyi bir eğitim almış olan Sâbir Pârsâ'nın âlim, hattat, nesir yazmada kabiliyetli bir kişi ve divan sahibi bir şair olduğu ve ayrıca sesinin güzel olup musikide de -günümüze ulaşmayan- besteleri olduğu söylenmektedir. Kaynaklarda mürettep bir *Divan'ı*, Ahmet Paşa'ya² sunduğu *Tasavvurat/İsagoci Şerhi* ve Molla Celal Şirvanî'nin *Gül ü Nevruz*

¹ Osmanlı Müellifleri'nde geçen bu isim hem Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz tarafından hazırlanan tıpkı basım yayında (Bursalı, 2009, s. 48) hem de Yekta Saraç tarafından yazı çevirimi yapılarak hazırlanmış yayında (Bursalı, 2016, s. 46) Kâşânî olarak yer almaktadır. Fakat araştırmalarımıza göre Kâşânî adlı şahıslara ait Bedayi' veya Bedai' isimli bir esere raslanılmamıştır. Bununla birlikte tanınmış Hanefi âlimlerinden biri olan ve Kâşânî adıyla bilinen Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâşânî'nin (d. ? - ö. 587/1191) Bedayi'/Bedai' isimli meşhur bir eseri bulunmaktadır. Dolayısıyla Abdülbaki Efendi'ye (d. ? - ö. 1145/1732-33'den sonra) ait olduğu söylenen haşiyenin, tam adı *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* olan ve kısaca *Bedâi'* olarak bilinen bu önemli fıkıh eseriyle ilgili düşünülebilir.

² Bu kişinin, bazı kaynaklarda Fazıl Ahmed Paşa (d. 1045/1635-36 - ö. 1087/1676), bazılarında ise Melek Ahmed Paşa (d. ? - ö. 1073/1662) olduğu dile getirilmektedir (Yoldaş, 2005, s. XIX).

Mesnevisinin Manzum Tercümesi olmak üzere üç eseri bulunduğu belirtilmekte ayrıca günümüze ulaşmayan 10 civarında bestesinden bahsedilmektedir. Yukarıda adı geçen iki çalışmada ve onların kaynağı konumundaki -hatalı olduğunu düşündüğümüz- kütüphane kaydında, şairin Subhatü's-Sıbyân adlı bir eserinin daha olduğu dile getirilmişse de tezkireler ve biyografik eserler başta olmak üzere pek çok kaynak üzerine yaptığımız araştırmalarda, şairin böyle bir eserinden söz edilmemektedir.

- Sâbir -Urfalı- (d. 1819-ö. 1893): 1819 senesinde Urfa'da dünyaya gelen şairin, medreseyi bitirdikten sonra bazen ticaret bazen de hocalık yaparak geçimini temin ettiği ve 1893 yılında 74 yaşında vefat ettiği bilinmektedir. Şiirleri çoğunlukla kitabeler üzerine yazılmış hâldedir. Mezarlar, yapılar ve çok sayıda hayır eserlerinde şairin adını taşıyan kitabeler mevcuttur. Urfalı Sâbir'in uzun boylu, zayıf bünyeli ve buğday benizli bir kişi olduğu söylenmektedir (Alpay, 1986, s. 183).

- Sâbir Efendi (d. ? - ö.1171/1757-1758): *Sicill-i Osmanî*'de belirtildiğine göre Nakşibendî şeyhlerinden biri olan Sâbir Efendi, 1171/1757-1758 senesinde vefat etmiş ve Müftühamamı civarına defnedilmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, s. 1410). Adı geçen kaynakta, bu kişinin hayatı ve eserlerine dair başka bilgi verilmemiştir.

Mevcut kaynaklar incelendiğinde Anadolu-Osmanlı edebiyat sahasında Sâbir mahlasını kullanan başka bir şaire rastlanmamıştır. Manzumenin mevcut nüshaları kontrol edildiğinde ise en eski tarihli nüshanın 1765/1766 yılına ait olduğu görülmektedir. Bu bilgi dikkate alındığında eserin yukarıda bahsi geçen Sâbir mahlaslı iki şairden biri olan -Urfalı Sâbir'e ait olma ihtimali bulunmamaktadır. Nakşibendî şeyhi Sâbir Efendi'nin şairliği veya eserleri hakkında ise herhangi bir bilgi yoktur. Bu durumda eserin Sâbir Pârsâ'ya ait olabileceği düşünülebilir ancak incelemelerimiz neticesinde Sâbir Pârsâ'nın tanınmış bir kişi olması ve pek çok kaynakta hayatı ve eserleriyle ilgili bilgi bulunmasına rağmen böyle bir eseri olduğundan hiçbir kaynakta söz edilmediği görülmüştür. Bu sebeple eğer şairin böyle bir eseri olsaydı diğer eserlerinden bahseden kaynakların bundan da bahsetmeleri gerektiği düşünülerek bu eserin şaire ait olmadığı kanaatine varılmıştır. Eserin ona ait gösterilmesiyle ilgili bilgilerin ise yukarıda belirtildiği üzere eserin adını dahi yanlış yazan kütüphane kaydına ve bu kütüphane kaydını tereddüt etmeden referans alan iki çalışmaya dayandığı görülmüştür. Bu durumda *Subhatü Sıbyân*'ın kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Sâbir adlı/mahlaslı başka bir kişiye ait olması ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Sâbirî mahlaslı/adlı şairler:

Yukarıda değinildiği üzere zayıf bir ihtimal olsa da D1 nüshasının kütüphane kaydında "Sâbirî" adının yazılması sebebiyle akılda kalabilecek şüphelerin giderilmesi adına bu mahlası kullanan şairler hakkında da araştırma yapılmış ve aşağıda bunlarla ilgili bilgi verilmiştir.

- Sâbirî (d. ? - ö. 1591): İstanbul doğumlu olan şairin asıl adı Mustafa olup (İpekten vd., 1988, s. 399) bazı kaynaklarda Ali olarak da gösterilmektedir. Molla Arap diye bilinen Arapzade Mehmed Efendi'nin torunu ve Rüstem Çelebi'nin oğludur. Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü (İpekten vd., 1988, s. 399), Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (Cunbur, 2007, s. 392) ve Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (Kaplan, 2014) gibi kimi kaynaklarda; şairin Riyâzî ve Gelibolulu Âlî'ye dayandırılarak Molla Arap'ın oğlu olduğu ihtimalinden bahsedilmiş olsa da bu bilgiler doğru değildir. Zira bahsedilen isimlerden Riyâzî'nin tezkiresine bakıldığında şair için "Rüstem Çelebi'nün ferzendi" -yani oğlu- olduğunun söylendiği (Riyâzî Muhammed Efendi, 2017, s. 200), Âlî'nin eserine bakıldığında da "Monla Arab-nâm vaizün nebiresi" -yani torunu- olduğunun belirtildiği (İsen, 1994, s. 235) görülmektedir. Medresede eğitim görmüş ve dayısı Arapzade'den

mülazım olmuştur. Sonrasında müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. *Divan'ı* olduğu söylenen şair, Zâtî ve Emrî'den sonra devrinin önde gelen şairlerinden biri olarak zikredilmektedir. Ancak şura tezkireleri ve diğer biyografik kaynaklarda başka bir eserinden söz edilmemektedir.

- Sâbirî (d. ? - ö.1591/1592): Halep doğumlu olan Sâbirî Çelebi'nin, takke dikerek geçimini sağlayan bir kişi olduğu belirtilmektedir (Cunbur, 2007, s. 392). Kanaat ehli, takva sahibi ve derviş tabiatlı bu şairin, tasavvufi şiirleri bulunduğu belirtilmiş (İpekten vd., 1988, s. 399) fakat başka bir eserinden bahsedilmemiştir. *Sicill-i Osmanî*'de 1000/1591-1592 senesinde vefat ettiği yazılmıştır (Mehmed Süreyya, 1996, s. 1410).

- Sâbirî (d. ? - ö. 1016/1607-1608): Akçahisar doğumlu olan şairin asıl adı Eyyüp'tür. Müteferrika olarak görev yapmıştır. Belagat ve fesahat sahibi bir şair olduğundan bahsedilmektedir. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA, 1990, c. 7, s. 386) ve Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi'nde (Cunbur, 2007, s. 392) ölüm tarihi 1704 olarak yazılmış olsa da bu bilginin hatalı olduğu görülmektedir. Zira bu iki eserin kaynak olarak kullandıkları *Rıza Tezkiresi* (Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ, 2017, s. 148) ve *Mucib Tezkiresi*'nde (Mucib Efendi, 1997, s. 41) şairin 1016/1607-1608 senesinde İstanbul'da vefat ettiği yazılmıştır. Eserleriyle ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Eserin Şekil Özellikleri Hakkında Bilgiler

Beyit sayısı: Manzumenin şu an için üç nüshası mevcut olup bunlardan ikisi tarafımızdan tespit edilmiştir. Temin ettiğimiz bu nüshalardaki beyit sayılarına bakıldığında K nüshasının 89, D1 nüshasının 88, D2 nüshasının ise 89 beyit ihtiva ettiği görülmektedir. Bu üç nüshanın karşılaştırılarak okunması sonucunda nüsha farklarıyla beraber manzumenin beyit sayısı toplamda 90'a ulaşmıştır. Metin kısmındaki dipnotlarda, nüsha farkları ve beyit sayılarındaki değişikliklerle ilgili bilgi verilmiştir.

Nazım şekli: Eserde yer alan 90 beytin tamamında kafiye şemasının aa, bb, cc, dd ... şeklinde olduğu ve beyitlerin kendi aralarında kafiyelemlendiği görülmektedir. Bu sebeple manzumenin mesnevi nazım şekliyle yazıldığı anlaşılmaktadır.

Vezni: Eserde hezec bahrinin “mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün” kalıbı kullanılmıştır. Manzume başından sonuna kadar değiştirilmeden aynı vezin kalıbıyla yazılmıştır. Ayrıca manzume içerisinde de vezin hakkında bilgi verilmiş ve 9. beyitte bahir adı, 8. beyitte ise hem bahir adı hem de aruz kalıbının kendisi açıkça belirtilmiştir.

Çeviri Yazılı Metnin Hazırlanışıyla İlgili Açıklamalar

- Metinde geçen “bismillah (بِسْمِ اللّٰهِ), hamdillah (حَمْدُ اللّٰهِ), Resûlullah (رَسُولُ اللّٰهِ)” gibi lafzatullah ile birlikte yazılan kelimelerde ve Allah (اللّٰهُ) kelimesinin kendisinde, kelimelerin Arap harfleriyle yazılışlarındaki asıl şekillerinde -son hecelerde- ünlü/uzun ünlü yazılmadığı/gösterilmediği için çeviri yazılı metinde de bu kelimeler uzun ünlüyle yazılmamıştır.

- Manzumedeki yer alan “لسان” (lisân), “مبتدى” (mübtedî) ve “روح” (rûḥ) gibi uzun ünlü bulunan kelimelerde ise bu sesleri göstermek için “elif” yerine (Â-â), “ye” yerine (Î-î), “vav” yerine de (Û-û) harfleri kullanılmıştır. Böylece uzun ünlülerin gösterilmesi için metnin tamamında (Â-â, Î-î, Û-û) harfleri tercih edilmiştir. Metinde yer alan diğer transkripsiyonlu harfler için de şunlar kullanılmıştır: ث (S-s), ح (H-h), خ (H-h), ذ (Z-z), ص (S-s), ض (Z-z-D-d), ط (T-t), ظ (Z-z), ع (‘), غ (Ĝ-ğ), ق (K-k), ك (K-k-G-g-ñ). Ayrıca hemze “ء” için () işareti, kesme için ise () işareti kullanılmıştır.

- Kelime ve eklerin yazımında da nüshalardaki asıl yazılışlara bağlı kalınmış ve yine nüshalardaki hareketler dikkate alınmıştır. Bu sebeple bildirme ekleri (dur-dür)

nüshalarda “ötre” ile harekelendiği için yuvarlak okunmuştur. Diğer eklerin yazımında da yine nüshalardaki yazılışlar ve harekelere göre hareket edilmiştir. Örneğin “Hudânîñ kudretidür” ifadesinde “nîñ” ilgi eki veya “evliyânîñ”, “enbiyânîñ” kelimelerindeki ilgi ekleri nüshalardaki yazım ve harekelere bağlı olarak düz okunmuştur. Bununla birlikte nüshalarda farklı bir yazım veya hareke ile karşılaşıldığında ise ilgili durum dipnot olarak belirtilmiştir.

- Metindeki Arapça terkipler “Beniyyü’l-Murtazâ” örneğindeki gibi kesme işareti (‘) ve kısa çizgi (-) ile Farsça terkipler ise “Umûr-ı halka” örneğindeki gibi kısa çizgi (-) ile yazılmıştır.

Manzume Metni:

(K: 141b, D1: 48a, D2: 181b) **Bi’smillahi’rraḥmani’rraḥîm**

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1	Bu bi’smillah iledür ibtidâmız ³ Bu ḥamdî’llah iledür hem şenâmız ⁴
2	Şalât ⁵ ile selâm olsun Resûle Daḥî aşḥâbına hem ḥayr-ı âle
3	Pes andan sonra yazam ⁶ bir risâle Münâsib ola cümle ‘ilm-i ḥâle
4	‘Aḳâ’idden nice dürlü mesâ’il İdinsün boynına herkes ḥamâ’il
5	Emâlî nazmınıñdur ⁷ tercümânı Lisân-ı ⁸ Türkîdür ma‘nâ beyânı
(K:142a) 6	Hem oldur ‘ilm-i ḥâlî mübtedîniñ Ġidâ-yı rûḥıdur hem ⁹ muntehîniñ
7	‘Aḳâ’id mesleginden ehl-i sünnet Resûlullah buyurdu ehl-i cennet
8	Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün Hezec bahrin bilüp itme tehâvün
9 ¹⁰	Bunıñdur Subḥa-ı Şıbyân nâmı

³ K: ibtidâmuz, D1’de hareke yok

⁴ K: şenâmuz, D1’de hareke yok

⁵ Şalât (صلاة) kelimesinin vavı harekeli olduğu ve önceki harfi de fetha ile geldiği için vav (و) harfi, elife (ة) dönüşmüştür. Kelime Mushaf-ı Osmanî’ye uyumlu olması için vav (و) ile yazılıp elif (ة) ile okunmuştur (Karaalp, 2018, s. 174). Ayrıca kelimenin sonundaki (ة) harfi, Osmanlı Türkçesi metinlerinde genellikle (ة) ile yazılmaktadır.

⁶ D2: yazdım

⁷ K: nazmınıñdur, D1’de hareke yok

⁸ Lisânı K.

⁹ her K.

¹⁰ Bu beyit sadece K nüshasında var ve kenarda yazılı

Hezec bahri oldu bil [hem] maqâmı

Fî Beyâni't-Tevhîd¹¹

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün

- 10 Hudâ birdür¹² şerîki yok Te' âlâ
Nazîri yok hem Oldur Haqqı'l-a' lâ
- 11 Cemî' ü'l-âlemîniñ Tañrısıdur
Qadîmdür cümle halkıñ Rabbisidür
- (K: 142b) 12 Kemâlâtıyla mevşûf oldu Allah
Neqâyişden münezzehdür ol âgâh
- 13 Dağı Haydur hayâtı hayy-ı dâ'im
Umûr-ı halka¹³ tedbîrinde kâ'im
- 14 Müdebbirdür Te' âlâ anda tedbîr
Muqadderdür Anıñdur cümle taqdîr
- (D1: 48b) 15 Hayır şer halk ider Anıñ¹⁴ irâde
Velakin¹⁵ şer degil marzî Hudâda
- (D2: 182a) 16 Şıfât[ı]¹⁶ Zâtınıñ 'aynı degildür
Dağı hem ayrılır ğayrı degildür
- (K: 143a) 17 Qadîmdür hep şıfâtı hoşça diñle
Zevâl-i ihtilâfdan 'ârî añla
- 18 Degil zâtı şıfâtı şey'e beñzer
Velâkin¹⁷ şey' dinürse eyle ezber
- 19¹⁸ Dağı 'aynü'l-müsemma oldu ismi
Olanlar ehl-i sünnetdir¹⁹ bu kâli
- 20 Cihât-ı sitden oldu hem mu'arrâ
Mekândan oldu hem hâlî müberrâ

¹¹ D1: Fî Beyâni Tevhîd

¹² D2: birdir

¹³ D1: halk, D2: halkı

¹⁴ K: Anıñdur

¹⁵ Kelime; K, D1 ve D2 nüshalarının her üçünde de uzun ünlü olmadan "Velakin" şeklinde yazılı.

¹⁶ Kelime üç nüshada da "Şıfât" olarak yazılı, K ve D2'de son kısımda esre ile harekeli.

¹⁷ Kelime K nüshasında "Velâkin" şeklinde uzun ünlüyle yazılı. D1 ve D2 nüshalarında ise uzun ünlü olmadan "Velakin" şeklinde yazılı. Vezne uygunluğu sebebiyle K nüshasındaki yazımı tercih edildi.

¹⁸ Bu beyit K nüshasında yok, D1 nüshasında var, D2 nüshasında ise varağın üst kenarında yazılı

¹⁹ Kelime K nüshasında yok, D1 ve D2 nüshalarında ise bildirme eki "sünnetdir" şeklinde düz ünlüyle yazılı

- 21 Degil cisim²⁰ ü cevher Hâk Te' âlâ
Dağı cüz' kül denilmez Aña aşlâ²¹
- 22 Tecezzî itmeyen cüzden haberdâr
Ol imdi ehl-i sünnet çün didi var
- (K: 143b) 23 Degil Qur'ân maḥlûk bil kadîmdür
Kelâmullah durur mişli 'adîmdür
- 24 Hürûf-ı şavt ile olmadı mesmû'^c
Tevâtür ile nüzûl oldu maḥtû'^c
- 25 Hudânîñ kudretidür 'arşa gâlib
Mekân işbâtına sen olma tâlib
- 26 Zamân geçmez Hudâ üstünden ey cân²²
Hudûş hiç iktizâ itmez kemâ-kân
- 27 Toğurmağdan toğurtmağdan berîdür
Vü toğmağdan nisâdan hem 'arîdür
- 28 Mu' in [ü] nâşır olmaz Aña yârî
Dağı yardımcıdan müstağnî Bârî
- (K: 144a) 29 Mümît [ü] Muḥyî kııl kim i' timâdı
Dirildüp²³ öldüren Allahu²⁴ Hâdî
- 30 Cinân-ı nâr ile viren sezâyı
Virür her kişiye lâyıq cezâyı
- 31 Virür ḥayr ehline cennet ü ni' met
Cehennem kâfire hem dürlü nıḳmet
- 32 Caḥîm ile cinân gitmez fenâya
Muḥalled ehli çün gitdi beḳâyâ
- (D1: 49a) 33 Hudâyı cennet içinde²⁵ görürler
Cemî' -i zevḳ-ı cennet²⁶ unidurlar

²⁰ Cism kelimesinin K ve D2 nüshalarında “cism” şeklinde harekeli olarak yazılı olduğu görülmektedir. Kelime konuşma dilimizdeki ve iki nüshada olduğu gibi “cism” olarak okununca vezne uymakta orijinal hâli olan cism şeklinde okununca ise vezin bozulmaktadır. Bu sebeple metin tesisinde K ve D2 nüshalarındaki harekeli şekil tercih edilmiştir.

²¹ D1: Dağı kül denilmez aña aşlâ

²² ey cân; icâb D1.

²³ Kelime üç nüshada da yuvarlak ünlü ile yazılı.

²⁴ Kelime, K ve D2 nüshalarında “Allahu” şeklinde sonu ötre ile harekeli, D1 nüshasında ise hareke yok.

²⁵ içinde, içinden D2.

²⁶ Cemî' -i zevḳ-i cennet; Cemî' iyi zevḳi cennet D1.

- (D2: 182b) 34 Bilâ keyfin²⁷ görür mü'minler anı
Yigirmi bir şahâbîniñ beyânı
- (K: 144b) 35 Kâmer gibi görürler ehl-i î mân
Nice bedr oldı ise eyle iz'ân
- 36 Nazar şarf eylemezler mâ-‘ adâya
Ne hâcet ol vaqt gayr-ı ğıdâya
- 37 Degil ıslâh-ı kul Bârîye vâcib
Bu Hâk mezheb durur ol buña zâhib
- 38 Dağı farz enbiyâyı eyle taşdıķ
Melâ'ik varlığın hem eyle taḥķik
- 39 Muḥammed Muştafâ ḥatmü'r-rusüldür
Beniyyü'l-Murtazâ hâdi's-sübüldür
- 40 Beniyy-i Hâşimîdür²⁸ zü'l-celâldür
İmâm-ı enbiyâdur²⁹ zü'l-cemâldür
- (K: 145a) 41 Anıñ şer' i durur³⁰ bâķi şerâyi'
Kamu edyânı³¹ nesh itmişdi vâķi'³²
- 42 Anıñ mi' râcımı sen itme inkâr
Haber virdi anı Ğaffâr u Settâr
- 43 Kebâ'ir ehline eyler şefâ' at
Şaķın münkir olup itme kabâḥat
- 44 Şefâ' at şâhibidür enbiyâlar
Şehîd ü 'âlim ü hem evliyâlar
- 45 Nebîler kaşd itmezler günâhı
Olar ma' şûmdur³³ itme ³⁴
- 46 Nisâdan yok nebî taḥķik haberde

²⁷ keyfin; keyf K, D1.

²⁸ Hâşimîdür; Hâşimîdür K.

²⁹ İmâm-ı enbiyâdur; İmâm-ı enbiyâdur D1, D2.

³⁰ şer' i durur; şer' idür K.

³¹ Kelime üç nüshada da “edyân” şeklinde yazılı. K ve D2 nüshalarında esre ile harekeli, D1’de ise hareke yok.

³² K, D2: itmişdi vâķi'; [i]tmışdür vâķi' D1.

³³ D1: ma' şûm durur

³⁴ Şüphe, kuşku, tereddüd anlamında kullanıldığını düşündüğümüz bu kelimeye, pek çok sözlükte aramamıza rağmen ulaşamadık. Asıl şekli “شبهه” olan şübhe kelimesinin, “شبهه، شبهات، شبهات” (şübe, şübühat) gibi çoğul şekilleri bulunsa da metinde yer alan (şübâh ya da şebâh olarak harekelenmiş) bu yazım şekline, rastlanılmadı. Ayrıca kelimenin K ve D2 nüshalarında “tebâhi” olarak yazılı olduğu görülmekte fakat bunun da anlam olarak beyitle uyumlu olmadığı fark edilmektedir. Bu sebeple kelime, D1 nüshasında mevcut olan bu yazım şekliyle metne kopyalanmıştır.

- Budur tafşîl kitâb-ı mu‘ teberde
- (K: 145b) 47 Ve Zü‘l- Kârneyn ile Loqmân bilinmez³⁵
Nebîlerdür deyü hüküm olunmaz
- 48 Kaçan Mehdîyi haşr itdükde Deccâl³⁶
Kuds³⁷ kal‘ asına habs ide ol hâl
- 49 Nüzûl-i hazret-i ‘Îsâ ‘ ayândur
Nice âşâr ile naqli beyândur
- 50 Gelüp Deccâli³⁸ katl itmek gerekdür
Anuñ³⁹ mevti o gün yitmek⁴⁰ gerekdür
- (D2: 183a) 51 Zuhûr-ı harq-ı ‘âde⁴¹ evliyâdan
Kerâmetdür bu haqdur bil Hudâdan⁴²
- 52 Hevâda ehl-i takvâ itse tayrân⁴³
Kerâmet olmasında qalma hayrân
- (D1: 49b) 53 Şu üstinde yürimeklik velîden
Haqîkat naql olunmuşdur ‘ Alîden
- (K: 146a) 54 Günâhlardan tecennüb gerçi lâzım
Menâhîden şaşınmaq emr-i lâzım
- 55 Nebî rütbesine aşlâ velîler
İrişmez bilmeyenler egri⁴⁴ söyler
- 56 Ebûbeker efđalidür evliyânîñ
Ol efđaldür⁴⁵ soñında⁴⁶ enbiyânîñ
- 57 ‘Ömer Fârûk efđal soñra andan
Naşîhat bil bunı hıfz eyle benden
- 58 Dağı ‘ Osmân Zi’n-nüreyn⁴⁷ efđal

³⁵ D1: ‘Azîz Loqmân Zü‘l-Kârneyn bilinmez

³⁶ D1: Kaçan Mehdî hurûc itdükde Deccâl

³⁷ Kudus, Kudsün D1.

³⁸ Deccâli; Deccâl D1, D2.

³⁹ Kelime K ve D2 nüshalarında yuvarlak ünlü ile yazılı, D1 nüshasında ise hareke veya yuvarlak ünlü yok.

⁴⁰ yitmek, itmek D1.

⁴¹ Zuhûr-ı harq-ı ‘âde; zuhûra harq-ı ‘âde K, D2.

⁴² Bu dize K nüshasında kenarda yazılı

⁴³ Bu dize K nüshasında kenarda yazılı

⁴⁴ ekşeri K.

⁴⁵ D2: efđaldir

⁴⁶ K: soñunda

⁴⁷ Zi’n-nüreyn, Zevi’n-nüreyn D1.

- ‘Ömerden sonra bil dersin⁴⁸ mükemmel
- 59 Bulardan⁴⁹ sonra efdal hem ‘Alîdür
Anın⁵⁰ efdallığı dağı celîdür
- (K: 146b) 60 Dağı Şiddîke ba‘ zı haşletinde
Fazîletlü rivâyet kesretinde
- 61 Kızı Zehrâdan aña bu naķilde⁵¹
Müsâvîlikde fehm oldu ‘aķilda⁵²
- 62 Yezîde la‘ net itmediler iķdâm⁵³
Ki mü'mindür didiler nice aķdem⁵⁴
- 63 Velâkin⁵⁵ ba‘ zılar terk itmediler
Anın küfrine ka‘ n itdik didiler⁵⁶
- 64 Muķallid⁵⁷ dağı mü'mindür şer‘ de
Şahîh budur aşlda hem [de] fer‘ de
- 65 Var ise cehliñi eyle izâle
Ķabûl olmaz ‘özür⁵⁸ ol lâ-yezâle
- (K: 147a) 66 Dağı îmân-ı ye'se ihtimâl yoķ
O merdûddur⁵⁹ ki zîrâ imtişâl yoķ
- 67 Ķabûl olur deyü sen itme⁶⁰ şübhe
Aña şübhe idendür Ķavm-i bülhe

⁴⁸ Kelime K ve D2 nüshalarında dersin şeklinde harekeli, D1 nüshasında ise hareke yok.

⁴⁹ Bulardan, Bunlar D1.

⁵⁰ Kelime K ve D2 nüshalarında “Anın” şeklinde harekeli, D1 nüshasında ise hareke yok.

⁵¹ “naķil” kelimesinin, K ve D2 nüshalarında “naķil” şeklinde harekelendirilmiştir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi “naķil” olarak okununca vezne uymakta fakat orijinal hâli olan “naķl” şeklinde okununca vezin bozulmaktadır. Bu sebeple metin tesisinde K ve D2 nüshalarındaki harekeli şekil tercih edilmiştir. D1 nüshasında ise hareke bulunmamaktadır.

⁵² “aķl” kelimesinin, K ve D2 nüshalarında “aķl” şeklinde harekelendirildiği görülmektedir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi “aķıl” olarak okununca vezne uymakta fakat orijinal hâli olan “aķl” şeklinde okununca vezin bozulmaktadır. Bu sebeple metin tesisinde K ve D2 nüshalarındaki harekeli şekil tercih edilmiştir. D1 nüshasında ise hareke bulunmamaktadır.

⁵³ Yezîde la‘ nete itmedi iķdâm K, Yezîde la‘ net itmedi iķdâm D2.

⁵⁴ K: Ki Mü'min didiler nice aķvâm, D2: Ki Mü'mindür didiler nice aķvâm

⁵⁵ Kelime K nüshasında “Velâkin” şeklinde uzun ünlüyle yazılı. D1 ve D2 nüshalarında ise uzun ünlü olmadan “Velakin” şeklinde yazılı. Vezne uygunluğu sebebiyle K nüshasındaki uzun ünlüyle yazımı tercih edildi.

⁵⁶ Anın küfr ile la‘ n itdik didiler K, D2.

⁵⁷ Muķallid, Naķildür D1.

⁵⁸ “özr” kelimesinin, K ve D2 nüshalarında “özür” şeklinde harekelendirilmiştir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi “özür” olarak okununca vezne uymakta fakat orijinal hâli olan “özr” şeklinde okununca vezin bozulmaktadır. Bu sebeple metin tesisinde K ve D2 nüshalarındaki harekeli şekil tercih edilmiştir. D1 nüshasında ise hareke bulunmamaktadır.

⁵⁹ merdûddur, mezdür? D1.

⁶⁰ itmem D1

- (D2: 183b) 68 ‘ Amel cüz olmadı îmandan ey cân
Hâkîkat böyledür sen itme tuğyân⁶¹
- 69 Şudûr itseydi mü'minden kebîre
Zinâ vü sirkat ü katl ü şağîre
- 70 Çıkarmaz dîn ü îmânından⁶² anı
Muħalled beklemez dûzaħda⁶³ cânı
- (D1: 50a) 71 İderse niyyeti kim irtidâda
Çıkar dînden o sâ‘ at ihtifâda
- (K: 147b) 72⁶⁴ Küfür⁶⁵ söz tav‘ an u hem i‘ tıķâdsız
Zuhûr eylerse ma‘ nâdan ħabersiz
- 73 Küfürdür⁶⁶ ittifâķen itme reybi
Cehâlet ‘ özr olunmaz bil bu ‘ aybı⁶⁷
- 74 Kişi sekrân iken söylerse küfri
Dime kâfir ki yok ‘ aķlı vü fikri
- 75 Ĥudâya olmadı⁶⁸ ma‘ düm-ı mer‘î
Daħı şey dinmedi ķıl imdi mer‘ î
- 76 Daħı bil kim mükevven ğayr-ı tekvîn
İkisin farķ idüp hem eyle taħsîn
- 77 Ĥelâl gibi rızıkdur bil ħarâmı
Velâkin⁶⁹ farķ idüp ekl it ta‘ âmı
- (K: 148a) 78 Ķabirde Tañrıdan dînden Nebîden
Su‘âl vardur kebîr ü hem şabîden
- 79 Eger fâsık eger kâfir ‘ azâbı
Ķabirde göreler dürlü ‘ iķâbı

⁶¹ tu‘ yân D1

⁶² îmandan K

⁶³ dûzaħda; d[û]zaħda K, dûħanda D1.

⁶⁴ Bu beyit sadece D1 nüshasında yok.

⁶⁵ “Küfir” kelimesi, K ve D2 nüshalarında “Küfür” şeklinde harekelendirilmiştir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi “Küfür” olarak okununca vezne daha uygun düşmektedir.

⁶⁶ “Küfürdür” kelimesi, K ve D2 nüshalarında “Küfürdür” şeklinde harekelendirilmiştir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi “Küfürdür” olarak okununca vezne daha uygun düşmektedir. D1 nüshasında ise hareke bulunmamaktadır.

⁶⁷ bil bu ‘ aybı; bil ‘ aybı K, bil bu seyyi D1.

⁶⁸ olmadı: oldı D1.

⁶⁹ Kelime K nüshasında “Velâkin” şeklinde uzun ünlüyle yazılı. D1 ve D2 nüshalarında ise uzun ünlü olmadan “Velakin” şeklinde yazılı. Vezne uygunluğu sebebiyle K nüshasındaki yazımı tercih edildi.

- 80 Eger fazl-ı Hudâ olursa yârî
Koyar cennetine ol qulı Bârî
- 81 Hesâb vardır⁷⁰ ba^ç şden şöra cânım⁷¹
Hazer it kim ^ç azâba yok gümânım⁷²
- 82 Virilür defter-i a^ç mâl yir yir⁷³
Şağ u şol arqadan her şağşa⁷⁴ bir bir
- 83 ^ç Ameller vezn olur mîzân hağdur
Şırâf üzre yürimek ittifâğdur
- 84 Küfürden⁷⁵ ğayrı ne olsa şekâvet
Kebîre ehline vardır şefâ^ç at
- (K: 148b, D2: 184a) 85 Du^ç âda olmamağ te'sîr muhâldür
Anı nefy eyleyen ehl-i dâlâldür
- 86 Dağı cennet cehennem şimdi mevcûd
Ferîkine Hudâ bildürdi mev^ç ûd
- 87 Cehennemde ebed qalmaz günehkâr⁷⁶
Velakin⁷⁷ Müslim ölmek⁷⁸ şartdur ey yâr
- 88 Heyûlâ⁷⁹ aşl-ı ^ç âlem⁸⁰ nev^ç -i âdem
Kamu hâdis bu cezmimdür⁸¹ dem-â-dem
- 89 Bunuñla i'tikâdın⁸² eyle tekmîl
Cehil⁸³ ^ç özr olmadı sen itme te'vîl
- 90 Bu ^ç âciz Şâbiri hayr ile yâd it

⁷⁰ Hesâb vardır: Hesâbı var D1.

⁷¹ Kelime K ve D2 nüshalarında "cânım" şeklinde yazılı ve esre ile harekeli. D1 nüshasında ise hareke yok.

⁷² ^ç azâba yok gümânım: Hudâya yok günâhım D1. Kelime K ve D2 nüshalarında "gümânım" şeklinde yazılı ve esre ile harekeli, D1 nüshasında ise hareke yok.

⁷³ "yir yir" kelimeleri D2 nüshasında "yer yer" şeklide harekeli, diğer nüshalarda ise hareke yok. Fakat ikinci mısranın son kelimeleri ile yapılan kafiye dikkate alınarak bu kelimeler "yir yir" şeklinde okundu.

⁷⁴ şağşa: şağş D1.

⁷⁵ "Küfürden" kelimesi, K ve D2 nüshalarında "Küfürden" şeklinde harekelendirilmiştir. Kelime konuşma dilimizde ve iki nüshada olduğu gibi "Küfürden" olarak okununca vezne daha uygun düşmektedir. D1 nüshasında ise hareke bulunmamaktadır.

⁷⁶ günehkâr: günâhkâr D1, D2

⁷⁷ Kelime K, D1 ve D2 nüshalarının her üçünde de uzun ünlü olmadan "Velakin" şeklinde yazılı.

⁷⁸ ölmek: olmağ K, D1.

⁷⁹ Kelime K nüshasında elif-i maksûre ile yazılı. D1 ve D2 nüshalarında ise elifle yazılı.

⁸⁰ aşl-ı ^ç âlem: aşl ^ç âlem K.

⁸¹ Kelime K ve D2 nüshalarında "cezmimdür" şeklinde yazılı ve esre ile harekeli. D1 nüshasında ise hareke yok.

⁸² Kelime K ve D2 nüshalarında "i'tikâdın" şeklinde yazılı ve esre ile harekeli. D1 nüshasında ise hareke yok.

⁸³ Vezin açısından daha uygun olacağı düşünülerek "Cehl" kelimesi, "Cehil" olarak okunmuştur.

‘Uyûbın ‘afv eyle albini şâd it⁸⁴

Sonuç

Sâbir’in *Subha-ı Sıbyân* adlı manzum *Emâlî* kasidesi tercümesi üzerine yaptığımız çalışma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sâbir’in *Subha-ı Sıbyân* adlı eserinin tanıtımı, incelemesi ve tenkitli metin neşrini içeren bu makalenin, eserle ilgili yapılan ilk çalışma olduğu anlaşılmaktadır.

2. *Emâlî* kasidesinin tercüme ve şerhleri üzerine hazırlanmış tez, kitap, makale ve bildiri gibi farklı türde yapılmış çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen bunların hiçbirinde Sâbir’in *Subha-ı Sıbyân* adlı manzum tercümesinden bahsedilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışma ile *Emâlî* kasidesinin Türkçe tercümelerine yeni bir katkı sağlanmış ve mevcut manzum Türkçe tercümelemler arasına yeni bir eser daha eklenmiştir.

3. *Emâlî* literatüründe *Subha-ı Sıbyân* adlı tercümeden bahsedilmemiş olsa da -Yazıcı’nın müstakil olarak Pişkin ve Akdeniz’in ise ortaklaşa hazırladıkları- farklı konularda yapılmış iki çalışmada, bu eserden *Subhatü’s-Sıbyan* adıyla söz edildiği tespit edilmiş ve bu çalışmalarda eserin, -Kastamonu İl Halk Kütüphanesi’ndeki nüshasına ait kayıttan hareketle- Sâbir Pârsâ’ya ait olarak gösterildiği fark edilmiştir. Fakat bu durum detaylı olarak incelendiğinde verilen bilgiyi doğrulayabilecek başka bir bilginin bulunmadığı ve Sâbir Pârsâ veya eserleri hakkında bilgi içeren hiçbir kaynakta böyle bir eserden bahsedilmediği görülmüştür. Dolayısıyla eserin adı geçen kişiye ait olarak gösterilmesine şüphyle yaklaşmak gerektiği belirtilmiştir.

4. Yukarıda adı geçen iki çalışmada -*Subhatü’s-Sıbyan* olarak bahsedilen ama gerçekte ismi *Subha-ı Sıbyân* olan- eserin sadece bir nüshasının bulunduğundan söz edilmiştir. Ancak araştırmamız neticesinde, esere ait -daha önce başka bir çalışmada zikredilmeyen- iki nüsha daha tespit edilmiş ve böylece mevcut nüsha sayısı şu an itibariyle üçe yükselmiştir.

5. Eserin daha önceden bilinen (K) nüshasında, tarih gösteren herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen yeni bulunan nüshaların her ikisinde de tarih ibareleri mevcuttur. Bulunan bu nüshalardan birinin -D1 nüshasının- son kısmında, eserin “1245 yılında tercüme edilmesi” anlamına gelen Arapça bir bitiş ibaresinin olduğu görülmüş fakat eserin -daha sonra bulunan D2 adlı- diğer nüshasında “Temmet sene 1179” şeklinde daha erken bir tarih kaydı bulunması, D1 nüshasında yer alan ifadelerin şüpheli bir duruma düşmesine sebep olmuştur.

6. Yazar adı K nüshasında “Sâbir Pârsâ”, D1 nüshasında “Sâbirî”, D2 nüshasında ise “Üşî” olarak yazılmış ve son olarak telaffuz edilen D2 nüshasının açıklama kısmında -manzumede yazar adı bulunmasına rağmen- mütercimim bilinmediği belirtilmiştir. Dolayısıyla manzumeye ait nüshaların kütüphane kayıtlarında, yazar adlarının her üç nüshada da farklı olduğu ve nüshalar arasında bir birlik bulunmadığı görülmüştür.

7. Yazar adı kısmında Sâbir Pârsâ isminin bulunduğu Kastamonu İl Halk Kütüphanesi’ndeki nüshanın -hatalı olduğunu düşündüğümüz- kayıtlarında ve bu nüshayı esas alarak manzumeyi kesin bir dille Sâbir Pârsâ’ya ait gösteren iki çalışmada, eser adının da yanlış yazılmış olduğu fark edilmiştir. Zira eser adı bu nüshanın, 142a varağında derkenara yazılmış bir beytin ilk dizisinde *Subha-ı Sıbyân* şeklinde yer alıyor

⁸⁴ Manzume sonunda nüshalara göre değişen bitiş ibareleri şu şekildedir:

K : Temmet

D1: Temmetü’t-tercümânu bi-‘avnillahi’l-Meliki’l-Mennân Sene 1245

D2: Temmet sene 1179

olmasına rağmen adı geçen kütüphane kaydı ve iki çalışmada *Subhatü's-Sıbyan* olarak ifade edilmiştir. Bu durum kütüphane kaydında yer alan bilgileri kesin bir doğrulukla kabul etmeden önce tetkik etmenin gerekliliğini bir kez daha ortaya koyarken ilgili çalışmalarda bu hususa dikkat edilmediği görülmüştür.

8. K nüshasında manzumenin "Sâbir" mahlasından dolayı Sâbir Pârsâ'ya ait gösterilmesi ve D1 nüshasında ise yazar adının "Sâbirî" şeklinde kayıtlı olması sebebiyle hem Sâbir hem de Sâbirî isimli/mahlaslı yazarlar/şairler üzerinde inceleme yapılmış ve çalışmada bu kişiler hakkında da bilgi verilmiştir. Fakat başvurulan kaynaklarda bu isme sahip yazarlar/şairlerden herhangi birisinin böyle bir eserinin olduğu bilgisine ulaşılamamıştır. Bu sebeple *Subha-ı Sıbyân*'ın kaynaklarda adı geçmeyen başka bir Sâbir'e ait olma ihtimali ortaya çıkmıştır.

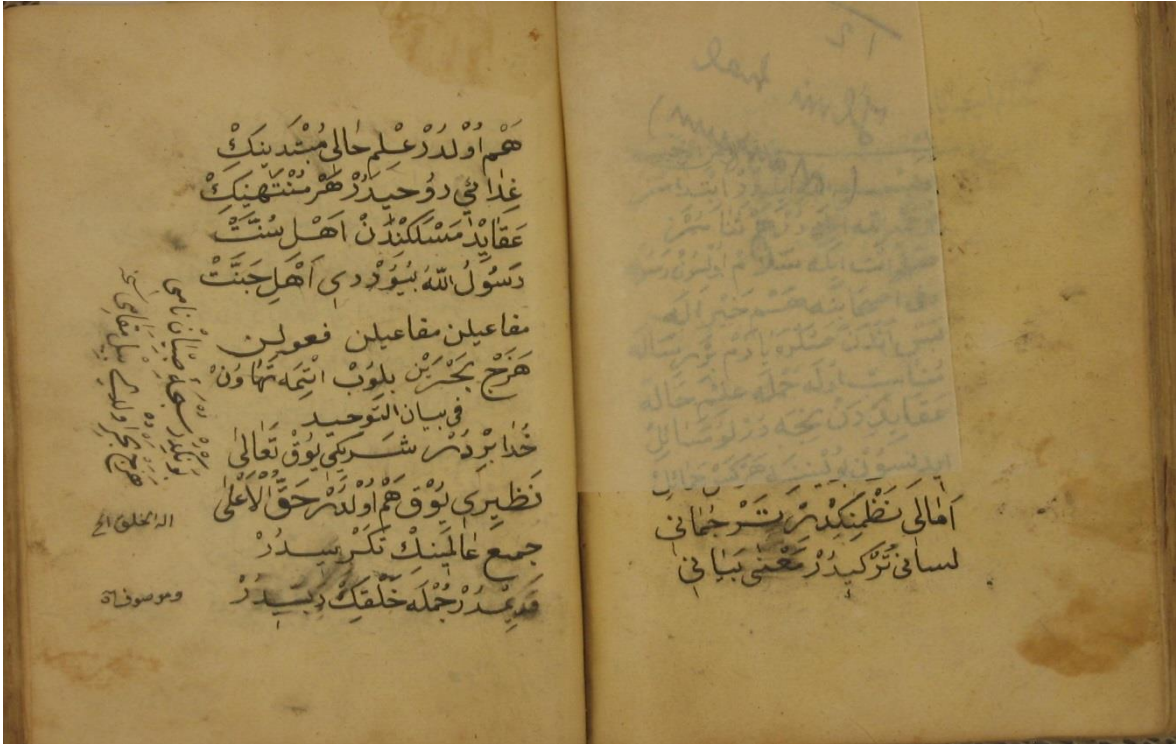
Kaynakça

- Açık, N. (2007). Sâbir. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (C. 7, s. 390-391). Ankara: AKMB Yayınları.
- Ali Enver (1309). *Semâ'hâne-i Edeb*. İstanbul: Âlem Matbaası.
- Alpay, B. (1986). *Şanlıurfa Şairleri I*. Şanlıurfa: Dal Yayıncılık.
- Aydınlı A. (2000). İmlâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 22, s. 225-226). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (2009). *Osmanlı Müellifleri I-II-III* (haz. Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri I-II-III* (haz. M. A. Yekta Saraç). Ankara: TÜBA Yayınları.
- Kâtip Çelebi (2008). *Keşfü'z-Zunûn 3. Cilt*, (tercüme eden: Rüştü Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cunbur, M. (2007). Sâbirî. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (C. 7). Ankara: AKMB Yayınları.
- Esrâr Dede (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* (haz. İlhan Genç). Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
- İpekten, H. - vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsen, M. (1994). *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yayınları.
- Kandemir M. Y. (1995). Emâlî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, s. 70-72). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaplan, Y. (2014). Sâbirî, Sâbirî Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabiri-sabiri-celebi>. [Erişim Tarihi: 30.09.2022].
- Karaağaç H. (2018). Ali b. Osman el-Ûşî ve *Emâlî Kasîdesi*. *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu*, 10-11 Mayıs 2018, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Oş: Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 143-149.
- Karaalp, C. (2018). Salât Kavramının Semantik Analizi. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 173-212.

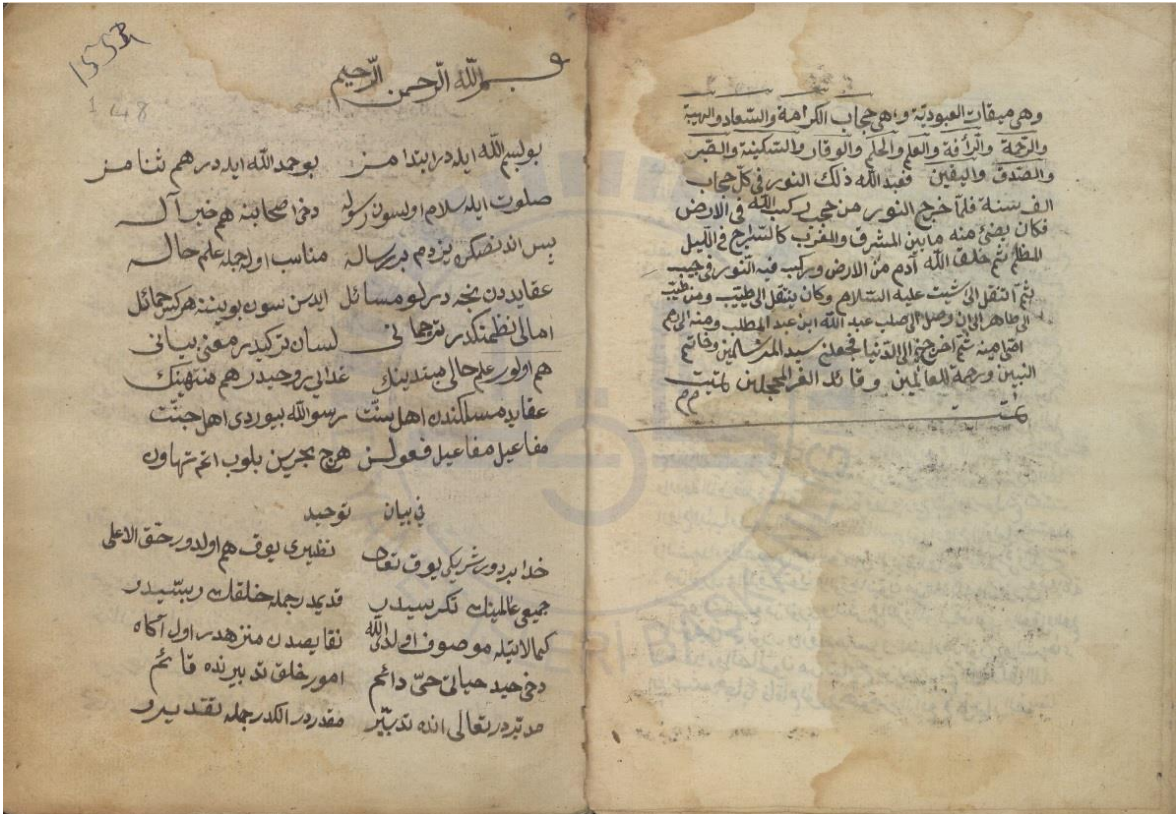
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî* (haz. Nuri Akbayar), (Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Karaman), C. V. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mucib Efendi (1997). *Tezkire-i Mucîb*, (haz. Kudret Altun). Ankara: AKM Yayınları.
- Musahanov Y. (2001). *Oşî ve Emalî Kasidesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özervarlı M. S. (1995). El-Emâlî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, s. 73-75). İstanbul: TDV Yayınları.
- Pişkin, T. - Akdeniz, A. (2019). Gelibolu Mevlevîhanesi'nde Yetişen Sabir Parsa ve Ahmed Celaleddin Dede'nin Türk Din Mûsikîsine Katkıları. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(30), 455-466.
- Riyâzî Muhammed Efendi (2017). *Riyâzî'ş-Şuara (Tezkiretü'ş-Şuara)*, (haz. Namık Açıkgöz). Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
- Sebetov Z. (2015). *El-Fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri Çerçevesinde Ali b. Osman El-Ûşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Sebetov Z. (2018). Siracüddin Ali b. Osman el-Ûşî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri. *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu*, 10-11 Mayıs 2018, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Oş: Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 111-124.
- Toprak M. S. (2012). Ûşî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, s. 230-231). İstanbul: TDV Yayınları.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990). Sâbirî, Eyyüp Ağa. (C. 7). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yazıcı, G. E. (2009). *Gelibolu Mevlevîhanesi ve Gelibolu'da Mevlevîlik*. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Akademi Yayınları.
- Yoldaş, K. (2005). *Sâbir Pârsâ Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ (2017). *Rıza Tezkiresi*, (haz. Gencay Zavotçu). Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.

Ekler

K nüshasına ait ilk varak

D1 nüshasına ait ilk varak

D2 nüshasına ait ilk varak

